

Александар Радовић
Библиотека Матице српске, Нови Сад
araddovic@yahoo.com

УДК 34:929 Текелија, С.
061.27(439 Будимпешта)"18"
027.54(497.113 Нови Сад):027.1

Сава Текелија: живот, библиотека

Сажетак

Текст је посвећен библиотеци Саве Текелије (1761-1842), првог Србина доктора правних наука, добротвора Матице српске и дародавца Библиотеке Матице српске. Оснивач *Текелијанума* у Пешти, завода за школовање сународника, формирао је библиотеку од више од седам хиљада наслова из хуманистичких наука. Данас се овај легат чува у Одељењу старе и ретке књиге и легата БМС. Публикације су стручно обрађене и доступне и путем електронског каталога Библиотеке.

Кључне речи:

Сава Текелија, легат, Библиотека Матице српске, колекција старе и ретке књиге, каталогизација, Текелијанум, Текелије, задужбине

Сава Текелија, оснивач *Текелијанума*, остао је у историји народа којем је припадао персонификација српског грађанског staleжа у Аустроугарској. Текелија је, као литерарни јунак и „стварна личност“, присутан у *Мемоарима* Јакова Игњатовића, још једног Текелијевог сународника који сведочи о крају епохе великих турбуленција на средњоевропским просторима. Текелије, Игњатовићи и остали становници „горње земље“¹ у песничкој слици Милоша Црњанског постали су Исаковици, Рајићи, Рјепнини. Уз *Мемоаре* Симеона Пишчевића, песник „Суматре“ добро је познавао и живот првог председника Матице српске, тако да је и Текелија уткан у „бескрајни плави круг“.

Александар Форишковић, „преводилац“ *Мемоара* Саве Текелије на вуковску ортографију (коју је Сава упорно одбацивао) у докторској тези *Текелије*² констатовао је да је родоначелник породице, оберштер и оберкапетан Поморишке војне крајине Јован Поповић-Текелија „успео да се наметне средини и времену...“³. Исто се може рећи и за Јовановог праука Саву. Први је учествовао у опсади Будима (1686. године) са аустријске стране, док је Сава „освојио“ место у српској културној историји као народни добротвор и један од најагилнијих бораца за права српског народа у Аустроугарској крајем 18. и у првој половини 19. века.

О „златне потпетице кавалиру“ писали су, између осталих, књижевници Јован Суботић и Вељко Петровић, као и историчар Никола Радојчић. Поред поменутих, великом добротвору Сави Текелији и његовој књижи-

ци, текстовима су се одужили и Божидар Ковачек, Александар Петровић, Вера Милосављевић.

Године 1838. Матица српска је одлучила да се „главно собрание“ одржи на Дан Светога Саве, а тај дан је био и имендан њеног добротвора Саве Текелије. Тим чином, подсећа Божидар Ковачек, задужбина Саве постаје

место културног живота Срба, а већ од следеће године Матица је почела трајно да обележава „школску славу“. Поводом прославе стогодишњице рођења Саве Текелије (26. јануара 1861. године одржане су истовремене прославе у Пешти, Дебрецину и Новом Саду), Матица је расписала конкурс да би се могао, „живот слављеног покојника описати и народу саопштити“⁴, како је приметио Јован Суботић. Аутор вишетомене *Автобиографије* је у биографији Текелијевој, баш као и у својој аутобиографији, истакао допринос Саве Текелије нашој културној јавности. Осим тога, Јован Суботић је знаменитог сународника Саву Текелију представио и приватно (када је Текелија стигао у Будим

„обуче се дакле у богате татарске хаљине, и метне лук и стреле на раме, па оде на бал“⁵).

Првих дванаест „текелијанаца“ одабрао је оснивач установе, а за сто година у Текелијануму „уживали (су) до сада милост мецената равно 100 лица...“⁶. Исписујући Текелијину биографију 1861. године, аутор драме

¹ Динко Давидов, *Горња земља* (Београд: Завод за уџбенике, 2008).

² Александар Форишковић, *Текелије* (Нови Сад: Матица српска, 1985).

³ Форишковић, нав. дело, 119.

⁴ Јован Суботић, *Живот Саве Текелије безсмртног благодетелја народа српског описао и спомену његовом 17. августа 1861 године приликом свешковине његове стогодишњице посветио Др. Јов. Суботић* (Будим: Матица српска, 1861).

⁵ Суботић, исто, 40.

⁶ Суботић, исто, 72.

Сан на јави сумирао је живот „племенитог Арађанина“, али и историјат Матице српске у њеним почетним, „пештанским“ годинама. Завршне реченице *Живоша Саве Текелије* посвећене су сусрету Саве Текелије и духа који се при крају живота указао овом тако трезвеном човеку. Наиме, Суботић приповеда да је 6. новембра 1840. године, Текелија „ишао том чуду, и оно њему на сусрет.“⁷

Сава, који је према речима Вељка Петровића „прекорачио два века“⁸, а да никада није имао своје време, исписао је *Мемоаре*, који су драгоцени допринос српској мемоаристици. Аутор приповетке „Буња“ у есејистичким текстовима је подсећао на натпис којег је последњи српски велможа, како га је називао, поставио на улазу у Текелијанум: „Тјукјули учашчимсја“ – Текелија онима који се уче. „Његова сложена, сјајна и бескрвно трагична личност више је привлачна и занимљива од иједног савременика“⁹, закључује Петровић.

Истраживач историје Српског народног позоришта и некадашњи председник Матице српске, Божидар Ковачек, подсећа на задужбинарске активности „Савве Тјукјулија“. *Основателно писмо, Штатута за њихове заведенија* заједно са *Тештаментом Саве Текелије* потписани су у Пешти 23. јуна 1840. године. Задужбина Саве Текелије се данас налази у пештанској улици Veres Palne.

Библиотека Саве Текелије и Библиотека Текелијанума

Месец дана након смрти Саве Текелије, крајем октобра 1842. године, заступници Матице српске, Михајло Костић и Георгије Стојаковић, кренувши у посао пописа Текелијине заоставштине, констатовали су да „књига има веома много...“¹⁰. Био је то први забележени покушај за пописивање „библиотеке племенитог Саве Текелије“¹¹. У наредним деценијама, подужи је списак оних који су евидентирали публикације из Текелијиног фонда. Од краја Другог светског рата, књижница Матичиног дародавца смештена је у Библиотеци Матице српске у Новом Саду.

Надзорници Текелијиног завода и библиотекари (Тома Теодоровић, Субота Младеновић) први су каталогизирали Текелијину библиотеку, али евиденција жалост није сачувана. Пре пресељења Матице српске из Пеште у Нови Сад, Јован Ђорђевић (секретар Матице) 1859. године је сакупио целокупни библиотечки материјал који је затекао под Матичиним крововима. Један од Ђорђевићевих наследника на месту Матичиног секретара Антоније Хаџић, 1875. године је направио *Списак књига из Текелијине књижнице која је у Нови Сад била пренесена*. Према речима Вере Милосављевић, „овај *Списак* је и најстарији и најважнији документ те врсте на основу којег се може судити о стању и физиономији Текелијине библиотеке.“¹²

Библиотека Саве Текелије је, на предлог председника Матице српске Јована Суботића, 1869. године приспела у Нови Сад. Међутим, непуних десет година касније (1878. године), Матица је била приморана да преда управу над Текелијанумом угарским властима. Заједно са управом над Заведенијем Саве Текелије, у Будимпешту је враћена и библиотека српског добротвора. Током 1878. године и касније, Аустрија је руковођење Текелијанумом поверила Српској православној црквеној општини у Пешти.

Иако је Матица српска инсистирала да се питање заоставштине Саве Текелије (и Лазара Дунђерског) реши што пре, „библиотеку Текелијанума у Нови Сад пренела је победничка југословенска војска на својим камионима.“¹³

Од 1945. године до данас, писано је о публикацијама из фондова личне библиотеке Саве Текелије и о библиотеци Текелијанума које се налазе у нашој најстаријој културној установи. Од текста Младена Лесковца „Библиотека Текелијанума у Матици српској“ до издања Библиотеке Матице српске посвећеним појединим „библиотекама – целинама“, напорима више генерација библиотекара, ови споменици културе су данас доступни научној јавности.

Деценијама су информације о Текелијиној и библиотеци Текелијанума спорадично представљане у Матичиним периодичним издањима. Било је потребно неколико деценија да Библиотека Матице српске на адекватан начин уреди књижницу свога добротвора. Ипак, у предговору другој књизи едиције *Каталог легата Библиотеке Матице српске*, Радован Мићић истиче да је постојала воља да „се у једну целину обједине најстарије рукописне и штампане књиге, часописи и новине од половине 18. века до пред крај 19. столећа и други писани споменици културе.“¹⁴

Данас су све публикације из поменутих фондова каталогизирани и доступни читаоцима и путем електронског каталога Библиотеке. Библиотека Саве Текелије носи сигнатуру (РСТСр – српска књига и РСТ књиге на страним језицима), а библиотека Текелијанума има ознаку (РТКСР – књиге на српском језику и РТК – књиге на страним језицима). Обе библиотеке се чувају у Одељењу старе и ретке књиге и легата БМС. Библиотека Саве Текелије има 1.984 публикације, док Библиотека Текелијанума садржи укупно 7.114 јединица библиотечког материјала.

Презентацијом библиотеке Саве Текелије и библиотеке Текелијанума, те публиковањем одговарајућих каталога, испуњена је мисао Лазе Костића из песме „Стогодишњица Саве Текелије“:

у Савино светло лице,
устрмице, чудумице,
сви умрли очи су уирили.¹⁵

⁷ Суботић, исто, 72.

⁸ Вељко Петровић, *Време и гођају* (Нови Сад: Матица српска, 1954).

⁹ Петровић, исто, 215.

¹⁰ *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, књ. I, 21.

¹¹ *Библиотека Саве Текелије* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1997), IX.

¹² Вера Милосављевић, *Текелијина библиотека* (Нови Сад: издање аутора, 1990), 40.

¹³ Милосављевић, исто, 58.

¹⁴ *Библиотека Саве Текелије* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1997), XXXV.

¹⁵ Лаза Костић, *Песме* (Нови Сад: Матица српска, 1989), 99.

Sava Tekelia: life, library

Abstract

The text is honored to Sava Tekelija (1761-1842), who was the first doctor iuris in Serbian culture. Also, he was the supplier to Matica Srpska and Matica srpska Library. In the first decades of 19 century, Tekelija founded Tekelijanum, place where students could meet and study history and literature. Matica Srpska Library is the owner of his library with more than seven thousand books. Nowadays, these books which are separated in Old books and Manuscripts Collection are available on Web site Matica Srpska Library.

Key words:

Sava Tekelia, legacy, The Matica Srpska Library, old and rare book library collection, catalogisation, Tekelijanum, foundation

ЛИТЕРАТУРА

1. Веселинов, Иванка и Лазар Чурчић, прир. *Грађа за историју Библиотеке Матице српске. Књ. 1: 1830-1864*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1964.

2. Давидов, Динко. *Горња земља*. Београд: Завод за уџбенике, 2008.

3. Ковачек, Божидар. *Текелијанумске историје XIX века*. Нови Сад: Матица српска; Будимпешта: Задужбина Саве Текелије, 1997.

4. Костић, Лаза. *Песме*. Нови Сад: Матица српска, 1989.

5. Милосављевић, Вера. *Текелијина библиотека*. Нови Сад: издање аутора, 1990.

6. Петровић, Вељко. *Време и догађаји*. Нови Сад: Матица српска, 1954.

7. Суботић, Јован. *Живот Саве Текелије безсмртној благодетелу народа србској описан и спомену његовом 17. августа 1861 године приликом свештовине његове стогодишнице посвећено Др. Јов. Суботић*. Будим: Матица српска, 1861.

8. Форишковић, Александар. *Текелије*. Нови Сад: Матица српска, 1985.

9. *Библиотека Саве Текелије*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1997.

Чигра II, фи 18 см, h 17 см, челик, месинг и полиуретан, 2007.